

РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В МАЛКИ НАСЕЛЕНИ МЕСТА КРАЙ ВЛАЖНИТЕ ЗОНИ ПО ПРИМЕРА НА НАЦИОНАЛЕН ПРИРОДЕН РЕЗЕРВАТ КЕРКИНИ

Д-Р ДЕСИСЛАВА АЛЕКСОВА
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

DEVELOPMENT OF ECOTOURISM IN SMALL URBAN AREAS NEAR THE WETLANDS IN THE EXAMPLE OF KERKINI NATIONAL NATURE RESERVE

DESSISLVA ALEXOVA, PHD
NEW BULGARIAN UNIVERSITY

Kerkini National Nature Reserve is a wetland with international importance, situated in Northern Greece. The survey describes its specific features and advantages – biodiversity, natural resources and tourist facilities. It is presented an analysis of tourist resources and products for sustainable tourism which gives general proposals for introduction of this best practice in wetlands in Bulgaria with similar characteristics for ecotourism.

Екотуризмът е форма на природосъобразно пътуване и посещаване на сравнително запазени природни местности с цел постигане на удоволствие и естетическа наслада от природата (както и от всякакви съпътстващи културни дадености, създадени в настоящето или в миналото), която спомага за съхранението на природното богатство, има ниска степен на човешко (посетителско) въздействие и способства за активно и ползотворно социално-икономическо ангажиране на местното население¹¹. Характеризира се като пътуване, съдържащо образователен елемент и интерпретация на природното и културно-историческо наследство, с цел защита на биоразнообразието и природните комплекси като цяло и подпомагане на местните предприемачески инициативи. Повечето посетители очакват да

11. Дефиниция на IUCN

наблюдават интересни растителни и/или животински видове или да имат други вълнуващи преживявания сред красива природна среда, без предварително да притежават специфични познания или умения. Влажните зони са едни от местата с най-подходящи условия за развитие на екотуризъм. Те са изключително богати на биоразнообразие и често пъти са разположени извън утвърдените туристически дестинации, край малки селища в близост до културно-исторически обекти. Типичен пример за устойчиво развитие на екотуризъм представлява Национален природен резерват Керкини в Северна Гърция.

Езерото Керкини е разположено в северозападната част на Серската котловина, в южното подножие на планината Беласица, на 47 км от българо-гръцката граница. По своята същност представлява голямо сладководно изкуствено езеро, създадено с човешка намеса през 1932 г. и доразширано през 1980 г. за сметка на съществуващите преди това обширни заблатени територии. Езерото заема алувиална равнина между два планински масива – Керкини и Мавровуни и се подхранва се от р. Струма. Неговата максимална дълбочина е 10 м, но има големи колебания в нивото на водата (4 - 5.5 м), причинени от съвременното напояване, ориентирано към управление на водите и контрол на наводненията. Площта му варира между 54 км² и 72 км², а нивото на водата спада до минимум всяка година между септември и февруари и се издига максимално между началото на май и началото на юни. Езерото представлява целогодишно убежище на голям брой разнообразни популации птици, включително редки и застрашени видове. Това се дължи на обстоятелството, че е разположено на втория по значение миграционен път на птиците *Via Aristotilis*, пресичащ Балканският полуостров. Над 300 вида птици са регистрирани в района на язовира и околните планини, сред които 140 вида гнездящи, 170 мигриращи и 134 вида зимуващи. Общо 10 значими за Европа вида гнездят в крайречните гори в смесени колонии. Това са: европейски корморан (*Phalacrocorax carbo*), малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), голяма бяла чапла (*Egretta alba*), червената чапла (*Ardea purpurea*), сива чапла (*Ardea cinerea*), гривеста чапла (*Ardeola ralloides*), нощната чапла (*Nycticorax nycticorax*),

лопатарка (*Platalea leucorodia*), малък корморан (*Phalacrocorax pygmeus*), блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*). Най-атрактивните видове за наблюдение са розовото фламинго (*Phoenicopterus roseus*) и къдроглавият пеликан (*Pelecanus crispus*). Също така интерес представляват голям гмурец (*Podiceps cristatus*) и малък гмурец (*Tachybaptus ruficollis*), черен щъркел (*Ciconia nigra*), бял щъркел (*Ciconia ciconia*), сокол (*Falco peregrinus*), малък креслив орел (*Aquila pomarina*), морски орел (*Haliaeetus albicilla*) и др. В езерото и прилежащите му територии се срещат още 25 вида бозайници, 27 вида влечуги, 11 вида земноводни, 31 вида риби и голямо разнообразие от безгръбначни. Флората е представена от около 800 растителни вида, някои от които редки или местни. В езерото доминират водни лилии и ириси, а най-често срещаните дървета са върба, топола, дъб, бук, кестен, ела и др.

Поради относително малката дълбочина, полегатите склонове на северната и североизточната част на езерото, сезонните колебания на водата и обогатяването с хранителни вещества, както и позицията си по отношение на миграционните пътища на птиците, Керкини се явява една от най-значимите влажни зони в Гърция. Климатът в района е континентален и се характеризира със сухо и топло лято и влажна и студена зима. Планината Керкини защитава района от северните ветрове, което оказва благоприятно влияние върху цялата екосистема. Според гръцкото законодателство Керкини е национален природен резерват с международно значение, който попада под закрила на Рамсарската конвенция за влажните зони, Директива 79/409/ЕЕС за Опазване на дивите птици, Директива 92/43/ЕЕС за Запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, Конвенцията за опазване на мигриращите видове диви животни, Бонската конвенция, Конвенцията за опазване на европейската дива природа и природни местообитания, Бернската конвенция и Директива 2000/60/ЕЕС за управление на водните ресурси.

В селата Керкини, Литотопос, Мандраки, Мегалохори и Верония на разположение за посетителите са над 30 хотела, вили, апартаменти и студия. Някои от хотелите са с капацитет

над 30 легла, което ги прави подходящи за настаняване на групи. Районът притежава много добри условия за рекреация и краткотраен отдих. В близост до всяко населено място са изградени кътове за отдих, места за пикник и паркинги. Предлагат се също така редица туристически услуги: екскурзии с джип 4X4, обиколка на езерото с лодка и кану, езда, велосипеди под наем. Всички услуги се предлагат от местните жители и допринасят за обогатяването на туристическите продукти и пълноценния престой на посетителите.

Особено значение за предлагането на комплексен екотуристически продукт имат информационните центрове, където освен предоставяне на информация се провеждат природозащитни и екологични презентации, обучения и семинари. Центровете имат изключително важна образователна и възпитателна роля и допринасят за повишаване качеството на туристическите продукти. Главната им роля е да бъдат привлечени туристи в региона, чрез неговото популяризиране и предоставяне на информация за биоразнообразието и природозащитата, туристическите атракции и други възможности, които предлага дестинацията. Информационният център на влажните зони „Керкини“ е построен от Министерството на околната среда, териториалното планиране и благоустройството и представлява централен пункт за информация на посетителите. Въведен е в експлоатация от 1997 г. в с. Керкини и има важна роля за представяне историята и биоразнообразието на района. Центърът притежава богата интерактивна експозиция с дървени макети, табла, снимки, образци на скали и черепи на животни, видеозала и библиотека. Центърът за екологично образование в с. Кото Пороя, община Керкини е собственост на Министерството на националното образование и религиозните въпроси. Неговата роля е свързана с провеждане на екологично образование в училищата. Службата за насърчаване на екотуризма в с. Литотопос, община Ираклия е в експлоатация от 2002 г. Тя разполага с експозиции на птици, насекоми, растения и традиционни местни продукти от областта, както и видеозала за прожекции.

В околностите има разнообразни културно-исторически и

природни обекти, които допринасят за диверсифицирането на туристическите продукти, по-пълноценния и дълготраен престой на туристите. Общинският аквариум във Вирония представя 27 вида риби на езерото Керкини и р. Струма, както и някои характерни влечуги и земноводни в региона. Историческият и фолклорен музей „Царциди“ се намира в Сидирокастро и има два отдела: за фолклор с костюми, инструменти и изделия на местните жители, и исторически, включващ костюми, оръжия и други исторически пособия. Интерес представляват също така крепостите Рупел, при с. Промахон и Ицибей, на върха на планината Керкини. Най-забележителните от природните обекти са каньонът на р. Агитис и пещерата Алистрати, известна с интересните си образувания. В Сидирокастро и в Агистро има два термални извора, подходящи за лечение на ревматизъм, артрит, кожни болести и др. Цялото това разнообразие от туристически обекти, разположени на малка площ извън утвърдените маршрути, допринася за включване на посещения на езерото, като част от обиколни екскурзии с различна тематична насоченост.

Проучванията на вътрешния туризъм в България от последните 2-3 години¹² показват, че около 30% от предприемащите краткотрайни пътувания, предпочитат рекреационни дейности в съхранена природна среда. Това обикновено са високо образовани туристи, между 24- и 40-годишна възраст, жители на големите градове, женени без деца, които търсят тишината и спокойствието на природата или имат специфичен интерес към орнитоложки или друг вид природосъобразен туризъм. Значителен дял имат екотуристическите пътувания на учаци с образователен елемент, както и пътуванията с екскурзионна форма на летуване, където преобладават активният отдих и интерпретацията на туристическите ресурси. Най-често практикуваните дейности са свързани с посещение на природни забележителности и пешеходни преходи. С най-голямо значение за развитие на екотуризма остават националните

12. Проучвания на МИЕТ по Проект ВС 161РО001/3.3-01/2008/001-3 „Комуникационна кампания за насърчаване на вътрешния туризъм в Република България“

и природните паркове, докато влажните зони все още не са достатъчно популярни, въпреки че край повечето от тях вече има изградена туристическа инфраструктура – места за отдих, наблюдателни кули и фото укрития. Често пъти те не са достатъчно достъпни поради липса на указателни табели, добра транспортна достъпност и пътна инфраструктура. Друг проблем е недостатъчната и в много случаи неподходяща база за настаняване, както и липсата на комплексни туристически услуги. Не винаги има добре оборудвани и целогодишно функциониращи природозащитни центрове към влажните зони, които да предоставят информационни и туристически услуги, оборудване за наблюдение на птици и квалифицирани водачи. Това влияе изключително негативно върху качеството на екотуристическия продукт. Като добри практики в тази насока настоящото изследване посочва Природозащитен център „Пода“, изграден в рамките на Българо-Швейцарска програма за опазване на биоразнообразието и Център за опазване на влажните зони „Драгоманско блато“.

Местността „Пода“ представлява блатиста влажна зона, разположена на морския бряг, която възниква като част от Бургаско-Мандренския лиман и по-късно се обособява като най-източната лагуна част на Мандренското езеро. „Пода“ е типичен представител на лагуна с вторично развити естествени местообитания. Средната ѝ дължина е 40-50 км, като тук се включва и Бургаската низина, част от която е и защитената местност. Самата ЗМ „Пода“ е с площ от 1 км², на която са установени 249 вида птици. Това я прави едно от местата с най-висока концентрация на видове в Европа. В „Пода“ се намира единствената колония на бял лопатар (*Platalea leucorodia*) и блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*) по Черноморското крайбрежие. Въпреки относително малката площ, територията ѝ е нееднородна, както в екологично, така и във функционално отношение. Отделните части в защитената местност имат различна конзервационна значимост и изискват налагане на различни режими, за да могат да изпълняват екологичните и социо-икономическите си функции. Условно ЗМ се разделя на няколко зони: Зона с висока конзервационна значимост, Зона

за свободен достъп, Туристическа зона, Зона за ограничаване на човешкото въздействие. Туристическата зона осигурява контролиран достъп до някои от интересните природни обекти в защитената местност и възможност за извършване на наблюдения, заснемане, обучение и други подобни дейности. Като най-съществен принос към дългосрочното опазване на ЗМ „Пода“ и развитие на екотуризъм се отчита изграждането на Природозащитния център „Пода“. Построяването на ПЗЦ и създаването на администрация дава възможност за осъществяване на екотуризъм на базата на разработена от служителите на Центъра стратегия при стриктно регламентиране на потока, времето и районите за посещаване от туристите. Основният брой туристи се ограничават в района на самата сграда на Центъра и извършват наблюдения от терасите. Природозащитният център разполага с телевизор, видео, компютър, диапроектор, екран и др. За успешното му функциониране са изработени нови интерактивни модули за разпознаване на гласовете на българските жаби, над 120 птици (повечето типични за Бургаския регион) и някои едри бозайници. Единствените услуги, които се извършват на територията на защитената местност, се предлагат именно там. Те включват посещения с водач из местността, ползване на фотоукритие за наблюдение и нощувки в сградата на центъра. Проучванията на посетителите показват, че 84% от посещенията са с цел туризъм, почти изцяло насочен към наблюдението на птици. Близостта с Бургас и липсата на малки населени места, утвърдени като дестинации за селски и екотуризъм, влияе по-скоро негативно върху по-продължителните посещения, тъй като предлагането не отговаря на изискванията на този тип туристи. Туристическите продукти са ограничени основно върху наблюдението на птици и образователни дейности за учаци, без възможности за диверсификация на туристическия продукт и въвличане на местната общност в предлагането на основни и допълнителни туристически услуги.

Районът на Драгоманското блато и Чепън планина е част от европейската екологична мрежа Натура 2000, съобразно Директива 79/409/ЕЕС за Опазване на дивите птици и Директива 92/43/ЕЕС за Запазване на природните местообитания на дивата

флора и фауна. Територията има значително консервационно значение, богато биологично разнообразие и туристически потенциал. Драгоманското блато представлява най-голямата карстова естествена влажна зона в България, с големина 400 ха и е разположено в обширна котловина в подножието на планината Чепън, на около 800 метра от град Драгоман. Подобно на повечето влажни зони в България, блатото е било унищожено през 50-те години на XX век. След прекратяване на отводнителните мероприятия от 1990 г. и възстановяване на предишния му облик, то се превръща в най-важното местообитание на водолюбиви птици в Софийско. Основните туристически атракции, изградени от Сдружение за дивата природа „Балкани“, са съоръженията за наблюдение на птици в Драгоманското блато, маркираният познавателен маршрут и посетителският център в гр. Драгоман. Познавателният маршрут Чепън „В духа на бухала и бадема“ е със средна трудност и продължителност около 5 часа и преминава през най-разнообразни терени. Центърът за опазване на влажните зони „Драгоманско блато“ се помещава в реновираната сграда на бившето читалище на град Драгоман и разполага със зала с 45 места, оборудвана с мултимедиен проектор, екран и интерактивна експозиция, стая с информационни материали и сувенири и санитарен възел. Експозицията за влажните зони е предназначена, както за деца, така и за възрастни, и включва информационни пана на теми: „Рамсарска конвенция за влажните зони“, „Значение на влажните зони - за хората и природата“, „Унищожаване и заплахи за влажните зони в България“, пано за реките „Повече място за реките, повече сигурност за хората“, както и два модула: Модул „Познавате ли птиците на Драгоманското блато“ и Модул за Драгоманското блато през годините. Също така има магнитен пъзел с характерните растителни и животински видове на блатото и Чепън планина и аквариум, представящ някои характерни водни обитатели. Все още предлагането на екотуристически продукти е слабо и не отговаря на потенциала на дестинацията. През последните години се наблюдава нарастване на популярността ѝ като място за отдих, пешеходни преходи и наблюдение на дивата природа. Изградена е лека

туристическа инфраструктура, която включва мостчета, кула за наблюдение и информационни табла. Основен недостатък е, че липсва интерес от страна на местното население за предлагане на основни и допълнителни туристически услуги и все още няма пригодени средства за подслон и места за настаняване. По заявка могат да бъдат проведени програми за образователен туризъм и едnodневни екскурзии, включително специализирани – ботанически, орнитоложки, наблюдение на пеперуди и др. Като цяло обаче липсва интерес от страна на туроператори за включване на дестинацията в свои програми.

Посочените примери показват наличието на редица проблеми, затрудняващи развитието на екотуризма край влажните зони. Липсват нормативно регламентирани природозащитни центрове, ясна туристическа политика за развитие на вътрешния туризъм, представяне на влажните зони на туристически борси и изложения, както и включването им в национални брошури и каталози. Друг съществен проблем е, че много често зоните, включени в европейската екологична мрежа Natura 2000, съществуват само на хартия и екологичното законодателство не се прилага ефективно за тяхното опазване. За разлика от Гърция, където природозащитните центрове се финансират от съответните министерства, у нас те са собственост на неправителствени организации и за издръжката им се налага подкрепа от донорски програми. Поради финансова нерентабилност, обикновено те не функционират целогодишно, а в някои случаи са отворени за посетители само по предварителна заявка.

Опитът на Гърция по примера на Национален природен резерват Керкини може да бъде приложен у нас, но за целта са необходими ясна държавна политика относно развитието на екотуризма във влажните зони, тясно сътрудничество между местните власти и неправителствения сектор и ангажимент на местната общност в туристическите дейности. Сертифицирането на туристическите обекти и изграждане на функционални природозащитни центрове е гарант за привличане на посетители и повишаване качеството на екотуристическите продукти.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Асенова, М. В. Маринов и др. Наръчник на туристическия бизнес. Как да привличаме и обслужваме български туристи, изд. с финансовата подкрепа на ОП „Регионално развитие“ 2007-2013, съфинансирана от ЕС чрез ЕФРР

Национална стратегия и план за действие за развитие на екотуризъм в България, 2004

План за управление на ЗМ „Пода“ 2002-2010

Проект ВГ 161PO001/3.3-01/2008/001-3
„Комуникационна кампания за насърчаване на вътрешния туризъм в Република България“

Final report: Bulgarian TICS Functional System Assessment. EU Phare financed project Technical Assistance to the Bulgarian State Tourism Agency, 2004

<http://www.kerkini.gr/>

http://www.kerkinilimni.gr/kerkini_eng.html

<http://www.bspb-poda.de>

<http://www.natura2000bg.org>

<http://balkani.org/en/about/centres/dragoman-centre/>

<http://www.iucn.org/>

